

מאמע

מאמע הייתה אשה נדירה ומיוחדת. שמה, יהודית, הלם אותה ביותר, שכן היא הייתה סמל ומופת לאשה יהודייה.

ייתכן שדמותה, עדינה ואצילית, עטויה ב"שטערן טיכל" המסורתי (כיסוי הראש הכפול), הינה התמונה האופיינית ביותר לפרדוקס הנדיר השזור בנימי ישותה. היא הייתה לבושה בסגנון השמרני ביותר, מעין הכרזה גלויה על נאמנותה ליהדותה גם ביאסינה המתבוללת. ועם זאת, היא נכנסה ויצאה בין החוגים השונים בקהילה, מחליקה עניינים, מגשרת על פערים ומרעיפה את אהבתה על הכל.

מאמע לא הייתה צריכה דבר לעצמה. היא הייתה אשה יפת תואר, אך צנועה מאוד בלבושה. חיוכה היה רחב וחסם, והמס גם את הלבבות האטומים ביותר. רחבת אופקים הייתה ובעלת מבט מרענן על החיים, אך כשנגע הדבר לעקרונותיה ואמונותה, הייתה מאמע דעתנית ביותר ועמדה בצורה כצוק איתן.

מעולם לא נצרכה להפעיל כוח או להרים את קולה, אלא תמיד המשיכה בדרכה בשלווה מדהימה. עקשנותה הכמעט כובשת היה בה כדי להכניע את המתנגדים הקשוחים ביותר. לעולם לא יכולת להתווכח עימה. כשהיא האמינה במשהו, היה זה חסר תוחלת לנסות ולשכנעה אחרת.

אישיותה הנמרצת ושאיפתה הבלתי נלאית להיות מעורה בכל, הגיעו גם עד לחוגים הרחוקים ביותר ביהדות. אם יהודי היה זקוק לדבר-מה, זהותו או רמת שמירת המצוות שלו ממש לא עניינו אותה. מאמע הייתה שם בשבילו במלוא משמעות המילה. היה לה צורך אדיר לתת ולהרעיף על אחרים, עד שלא היה מי שעבר את מפתן הבית בלי שתושיב אותו לארוחה משביעה, כשבד בבד היא דולה בעבורו בנדיבות ממאגר עצותיה המחכימות.

למעשה, ברבות השנים היא זכתה לתואר "אדבוקט" – הסנגורית, כאשר אנשים שוב ושוב פונים אליה בשעת מצוקה ומבקשים את עצתה השקולה והנבונה.

הזכרונות המוקדמים ביותר שלי הם אלה שבהם מאמע מתמסרת לאחרים, טורחת ומתאמצת, תמיד למען השני. אינני זוכרת אף לא פעם אחת שבה הסבנו לשולחן רק בני המשפחה הקרובה. תמיד השתתפו אתנו בארוחה מבני המשפחה המורחבת או אורחים אחרים, כשכולם זוכים ממנה לחיוך המוכר וליחס מכבד.

פעמים רבות נקראה לשמש כמיילדת – עיתים כסייעת לרופא, ועיתים שפעלה בכוחות עצמה. עשירי העיירה התפארו ביכולתם לממן שירותי רופא פרטי, אך אפילו הם מצאו את עצמם לא פעם פוגשים במאמע.

למשפחה כלשהי בשכונתנו היה רופא פרטי, לו שילמו דמי חבר קבועים. "הרופא שלי יבוא ליילד אותי. אין לי צורך בשירותיך", הייתה האם נהנית לומר למאמע.

מאמע רק הייתה מחייכת בטוב לב. "אני לא מחפשת עבודה, ואני גם לא דורשת תשלום. אם מישהי זקוקה לי, אני באה".

בבוא היום, כשהגיעה עת הלידה, התקדמו העניינים מהר מן הצפוי. אחוזת פאניקה, זעקה האשה מהחלון הפונה לעבר ביתנו. "פראו קנול, שנעל! – מהר!"

מאמע עזבה הכל ורצה מהר לביתה. היא פעלה במהירות, בשלווה ובבטחון, מרגיעה את היולדת במילים משובבות נפש. הגאווה מעולם לא עמדה בדרכה כאשר צרכיו של האחר עמדו נגד עיניה.

כששוחט העיירה ואשתו נפטרו באורח טראגי, בהפרש של כמה חודשים, והותירו אחריהם עשרה יתומים, מאמע לא היססה לרגע. היא נכנסה בעובי הקורה ולקחה את עול הבית על שכמה, עושה כל שביכולתה כדי להקל על מצוקתם. היא בישלה להם ארוחות, דאגה לכל צורכי הילדים, ולא נחה ולא שקטה עד שנישאו, כשהיא זו שנושאת בעול. מאמע לא הייתה מאלה המחכים שאחרים ייטלו את היוזמה.

דבר אחד אני זוכרת, שבו אפשר לומר כי אמא פינקה את עצמה, אם לזה ייקרא פינוק. אמא אהבה אור. המון אור. אף כי השמן היה מצרך יקר, ואמא

הייתה אשה חסכנית מאוד בדרך כלל, במיוחד בכל הנוגע לצרכיה האישיים – היא אהבה להדליק את כל המנורות בבית. כשניסה אבא לכבות חלק מהן, ברמזו על ההוצאה המיותרת, אמא הייתה מוחה בעדינות: "חשוך ואפל כאן. אני לא יכולה לחיות כך. זה משרה עלי קדרות".

במבט לאחור, גם זה היה אופייני למאמע. היא תמיד נמשכה אל האור, ותמיד מצאה את הדרך להאיר גם לאחרים.

המוטו המנחה שלה היה, שאף אחד אף פעם לא ייצא עצוב מביתה, והיא עשתה כל שבכוחה כדי שאיש לא יגיע למצב כזה. במשך שנים ארוכות היא קמה בשעת בוקר מוקדמת כדי למלא סיר ענק בתפוחי אדמה שקלפה, את הסיר העמידה על האש, הוסיפה ירקות וערבבה פנימה קצת שמנת. אז נהגה לפתוח את הדלת.

והם תמיד באו. יהודים וגויים, זרים וידידים, פועלים ותלמידי ישיבות. העניים וחסרי הבית, החולים והנכים שלמדו לסמוך על אמא, בידעם כי אצלה יקבלו ארוחה יומית של תפוחי אדמה, פריט המזון העיקרי באזור הקרפטים.

אמא, שפניני החוכמה שלה בזוקים בנדיבות על פני כל זכרונות ילדותי, תמיד שבה ושיננה באוזנינו, כי המפתח לשמחה הוא לזכור שלאחרים יש פחות מאיתנו. ומכיוון שלנו היה יותר, הייתה מוטלת עלינו החובה לעזור להם. "וזה ממש לא קשה", הייתה מסכמת, "כי אנשים שמחים – אוהבים לתת".

לא רק החידוש שבדאגה לזרים דיבר אל ליבה של אמא; בעבורה, הנתינה הייתה כמו חמצן לנשימה.

את הקריירה שלה בנתינה החלה אמא לאחר פטירת אביה בטרם עת, כשהיה בגיל שלושים ושתיים.

הם היו שמונה ילדים בבית, כשהקטן תינוק בן יומו. אמא, הבכורה בת השתים-עשרה, יצאה מיד לעבוד לפרנסת המשפחה. היא לא חשבה פעמיים לפני שוויתרה על כל ה'קשקושים' והמלמלות שהיו במרכז חייהן של נערות צעירות, וזנחה את חיי החברה שלה לטובת התמיכה באמה ובאחיה. כבר אז החלה נוטעת את הזרעים לחיים מלאי משמעות ושליחות: חיי עמל ומסירות נפש, כשכל שאיפתה היא רק להיטיב עם הזולת.

גם נישואיה היוו צעד של אצילות נדירה. לו לא הייתה אמא מי שהייתה, הורי כנראה לעולם לא היו נישאים.

אבא היה אלמן, שחי לבד עם ארבעת ילדיו. אשתו, קריינדל לבית גרוסמן, נפטרה בעת לידתו של ילדם הרביעי. אמא ויתרה על ההתחלה הנוצצת של נישואין לבחור בן גילה – לטובת העול שבגידול ילדים.

איך קרה שיהודית האלה, הנערה הנאה, החרוצה והכשרונית, נישאה לאלמן עם ארבעה ילדים? זהו סיפור בפני עצמו.

נסיבות אירוסיהם העידו על אישיות בנויה ואיתנה, ועל עמידה על עקרונות וערכים.

אולי זו הייתה הסיבה לכך שבילדותי אהבתי לשמוע את הסיפור שוב ושוב, כי הוא אכן שווה שיחזרו עליו.

בראשית המאה הקודמת, כשהגיעה אמא לגיל שמדברים בו נכבדות, היה המנהג הרווח בפולין שמשפחתה של הכלה נותנת לה נדוניה עם נישואיה.

מכיוון שהמצב הכלכלי היה אז כפי שהיה, לא היה זה עניין פשוט. בעלים חסרי-אמצעים התקיימו לפעמים במשך שנים ארוכות מהנדוניה שהביאה האשה. אצל משפחות מצוקה, שלא יכלו להרשות לעצמן להתחשב בשיקולים אחרים, גובה הנדוניה יכול היה להכריע את גורל השידוך בעבור צד הנערה. הצדדים יכולים היו להתמקח על גובה הנדוניה כמו לקראת הסכמים מדיניים.

אבל, לא כך היה אצל אמא. בתור המפרנסת היחידה במשפחתה, אמא הייתה מודעת היטב לקושי הכרוך בהשגת כל פרטה. לפיכך, היא החליטה בנחישות בעודה נערה צעירה, כי בבוא העת לא תעמיס על אמה את העול הכספי המיותר של הבטחת הנדוניה. לכשיגיע הזמן, היא לא תבטיח לתת לבעלה דבר, חוץ מאת עצמה, את הבגדים שלעורה, ואת נכונותה לעבוד קשה בחיים בלי לבקש דבר לעצמה.

בשעתו, הסירוב להבטיח נדוניה התפרש כצעד נועז, אולי אף חסר-אחריות. אך הייתה בו המון מסירות נפש. אמא סיפרה לי פעם על בחור מיוחד במינו שהציעו לה ועליו נאלצה לוותר, רק משום שהיה עני מכדי להרשות לעצמו לוותר על נדוניה.

אני בטוחה שחיי נישואין מאושרים היו חשובים לאמא לא פחות מלכל נערה אחרת, אך מסתבר שעקרונותיה היצוקים גברו על רגשותיה. היא כבר

החליטה. וכשאמא הייתה מחליטה, אפשר היה להתווכח אתה בדיוק כפי שניתן להתווכח עם שעון מתקתק.

לבסוף, סבה של אמא לקח על עצמו את המשימה למצוא לה שידוך. הוא שמע על אלטר גרשון קנול, חסיד ויז'ניץ נלהב וסוחר תבואה מיאסינה. הוא היה אדם אינטליגנטי מאוד ועדין נפש, אך דיבוריו היו כמים שקטים החודרים עמוק ותמיד נשמעו. מכיוון שטיפל בארבעה ילדים קטנים, הוא התקשה למצוא אשה חדשה לאחר פטירת אשתו הראשונה.

אמרו השדכנים לסבא-רבא, שאדם עם מקור פרנסה בטוח שמחפש נואשות אשה שתגדל את ילדיו, קרוב לוודאי שיתאים לנערה עם רעיונות כמו של אמא בנושא הנדוניות. העניין התגלגל, ועד מהרה השידוך הוצע.

מישהו, אולי היה זה השדכן שרצה להבטיח כי השידוך ייצא לפועל, סיפר לאמא שלאבא יש רק שני ילדים מנישואיו הקודמים.

זמן מה לאחר נישואיהם, הבחינה אמא כי לבעלה הטרי יש איזשהו מנהג להיעלם מדי יום שישי בבוקר. כשנשאל על היעלמותיו המסתוריות, הוא מלמל משהו לא ברור. תופעה זו נמשכה תקופה ארוכה, עד שאמא תבעה לשמוע הסבר ברור. אבא נאלץ להודות, גם אם באי-נעימות, כי יש לו שני ילדים נוספים שגדלים באומנה אצל משפחה אחרת תמורת תשלום. את הבקרים של ימי שישי נהג להקדיש לביקורם.

אמא הזדעזעה. שני יתומים קטנים גדלים בבית זה, ללא אהבת אב וללא קרבת אחיהם וחיתבתם? הדבר לא יעלה על הדעת! בלי לחשוב לרגע, היא הורתה לבעלה להביאם הביתה מיד, כשמאותו רגע והלאה החלה מרעיפה עליהם חום ואהבה במנות גדושות.

כך, החלו אבא ואמא לבנות את ביתם המשותף, אותו יצקו על היסודות העמוקים ביותר – מתוך מסירות נטולת נגיעות אישיות. יחד הם המשיכו לחיות חיים מאושרים עוד ארבעים וארבע שנים, עד אביב תש"ד – ה-22 במאי 1944, היום בו גורשו לאושוויץ.